

*Борисенко Н. Д.,
канд. філол. наук, доцент*

Житомирський державний університет

СУЧАСНА БРИТАНСЬКА ДРАМА

ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ҐЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Стаття присвячена проблемі репрезентації ґендерних стереотипів у сучасній британській драмі. І ґендер і ґендерні стереотипи є культурно детермінованими і відображують особливості англійської лінгвокультури. Квеситив як статусно-лабільний мовленнєвий акт, який підсилює як становище мовця, так і становище слухача, аналізується в мовленні персонажів протилежних статей.

Ключові слова: ґендер, ґендерний стереотип, мовлення персонажів, квеситив.

Статья посвящена проблеме репрезентации ґендерных стереотипов в современной британской драме. И ґендер и ґендерные стереотипы культурно детерминированы и отображают особенности английской лингвокультуры. Квеситив как статусно-лабильный речевой акт, укрепляющий как положение говорящего, так и положение слушающего, анализируется в речи персонажей противоположных полов.

Ключевые слова

The article deals with the problem of gender stereotypes representation in Modern British Drama. Both gender and gender stereotypes are culturally determined and reflect the peculiarities of English linguo-culture. Question as a status labile speech act which strengthens the position of either a speaker or a listener is analysed in the speech of personages of both sexes.

Наше дослідження, присвячене проблемі відображення ґендерних стереотипів сучасною британською драмою, є актуальним, оскільки дозволяє залучити комунікативно-прагматичний підхід до аналізу персонажного мовлення та має на меті дослідити його відповідність ґендерним стереотипам, що існують в британській лінгвокультурній спільноті. Ціленаправлений аналіз ґендера та ґендерних стереотипів в окремих лінгвокультурах залишається сьогодні не представленим у сучасній лінгвістиці, потребує розробки і, відповідно, є актуальним. Під *стереотипами* ми розуміємо культурно детерміновані, чітко фіксовані стандартні уявлення, судження про будь-який клас соціальних об'єктів, шаблонів соціальної поведінки, ідеологічних догм [Красних 2003, 231]. Стереотипи є частиною оцінних думок, що характеризують людину в певному соціумі, впливають на поведінку і створюють певні кліше в інтерпретації світу [Белова 2002, 45].

У сучасному мовознавстві росте розуміння того, що ґендер, який визначається як компонент колективної та індивідуальної свідомості, є культурно обумовленим, являє собою основну антропометричну сутність лінгвокультури та реалізується в межах певного лінгвокультурного простору в маркованих за ознакою статі стереотипах [Герасименко 2008]. У свою чергу, ґендерні стереотипи відбивають сукупність біологічних ознак, соціальних ролей, особливостей психіки й поведінки, властивих представникам чоловічої чи жіночої статі в рамках певної культури [Вахрамеева 2009]. Маючи лінгвокультурну специфіку, ґендерні стереотипи є частиною національних соціокультурних стереотипів, мовним втіленням національно-культурних знань, уявлень, ідей та традицій, відображують

особливості бачення світу, притаманні носіям певної мови і культури, і виступають джерелом інформації як про національну культуру, так і про простір національної гендерної лінгвокультури [Герасименко 2007]. Саме цей факт і дозволяє розглядати фактор гендера в руслі лінгвокультурології.

Гендерні стереотипи комунікативної поведінки, що існують в англійській лінгвокультурі і характеризують чоловіків як вимогливих, агресивних та владних, а жінок як покірливих, налаштованих на співробітництво мовців, відбиваються в творах художньої літератури. Так, пряме мовлення персонажів-чоловіків вводиться такими елементами: *said firmly, bluntly, coldly, smugly; demanded aggressively; urged*. Прямому мовленню персонажів-жінок передують вислови *said quietly, loyally; asked innocently, mildly; echoed obediently* [Macaulay, 1994, 96]. Певні стереотипи про те, як говорять чоловіки й жінки, існують у середовищі феміністів, які серед типових рис жіночої комунікативної поведінки виділяють повільність і алогічність мовлення; вживання незакінчених висловлювань, великої кількості запитань і відповідей у формі запитань; менший, порівняно з чоловіками, обсяг висловлювань у різностатевій взаємодії; стратегії кооперації в спілкуванні, на відміну від чоловічих стратегій змагання. На думку феміністів, такий “жіночий мовленнєвий стиль” повинен бути визнаний складником образу сучасної англомовної жінки [Cameron 1992, 45].

Результати досліджень, направлених на виявлення чутливості носіїв англійської мови до комунікативних гендерних стереотипів, показують, що інформанти-чоловіки применшують, а інформанти-жінки перебільшують важливість експлетивів у мовленні осіб протилежної статі. При цьому кількість вжитих експлетивів у реальному мовленні майже однакова для інформантів обох статей [Staley 1978, 377], тобто стереотипи не завжди відображують живе мовлення.

Розглянемо, як гендерні стереотипи відображуються в персонажному мовленні сучасної британської драми, на прикладі квеситивів. Останні є мовленнєвими актами, спрямованими на одержання вербальної реакції адресата висловлювання, що містить інформацію, якої бракує адресанту. Відповідно до гендерних стереотипів комунікативної поведінки, що існують в англомовному суспільстві, квеситиви є більш притаманними жіночій поведінці і характеризують її як невпевненого в собі мовця, що намагається привернути до себе увагу слухача-чоловіка [див, напр., Lakoff 1975].

Квеситив свідчить про активізацію уваги до співрозмовника, залученні його до мовленнєвої діяльності і ставить у центр уваги комунікантів факт відсутності деякої інформації в адресанта [Іванова 1997, 17]. З точки зору Теорії ввічливості [Brown, Levingson 1987], мовленнєвий акт квеситива містить у собі деяку суперечливість, що виявляється в ході його реалізації. З одного боку, коли мовець породжує квеситив, він виявляється залежним від адресата, справляючи враження менш інформованого комуніканта і створюючи загрозу своєму іміджу. Виникає психологічна напруга в спілкуванні, що знімається відповіддю, або зростає за її відсутності, коли комунікативна взаємодія втрачає свою симетричність.

З іншого боку, той, хто запитує може демонструвати своє домінування: комунікант, що ставить запитання, впевнений у досягненні інтенції й одержанні відповіді від адресата, який має нижчий статус. У цьому разі виникає загроза статусу слухача. Таким чином, квеситив потрапляє до групи статусно-лабільних актів і спрямований на підвищення статусу як адресата, так і адресанта залежно від ситуації спілкування, що виявляється у взаємодії гендерних і статусних характеристик [Карасик, 1992].

Квеситив поширений у драматичних творах, оскільки питально-відповідні репліки є чи не найчастішими в діалогічному мовленні загалом. Проведене нами дослідження показує, що квеситиви характерні для комунікативної поведінки персонажів обох статей. Загалом, у неформальній комунікативній взаємодії в репліках персонажів-жінок реалізується в 1,6 рази більше квеситивів, ніж у репліках персонажів-чоловіків, що збігається з результатами досліджень, які виявили, що у неформальному спілкуванні жінка реалізує в 2,5 рази більше квеситивів, ніж чоловік [Coats 1996, 175-200; Fishman 1983, 91-102]. Такий результат свідчить про те, що, відображуючи гендерну комунікативну поведінку персонажів, драматурги керуються своїм досвідом реального спілкування. При цьому у діалозі персонажа-жінку характеризує до 70-80% квеситивів, тоді як персонажеві-чоловіку належить від 30% до 20% квеситивів.

Наприклад, у діаді *парафіяльний священник – заможна жінка з Лондона* реалізація квеситивів персонажем-жінкою варіюється від 62% до 80% у п'єсі "Harvest" [Dryden, 1982:8-9], хоча у цьому випадку вищий соціальний статус жінки накладається на гендерний параметр. У спілкуванні подружніх пар і близьких людей співвідношення квеситивів становить в середньому 65% у жінок і 35% у чоловіків. Водночас у конфліктній міжгендерній комунікативній взаємодії чоловіки можуть реалізувати до 70% квеситивів, наприклад, у п'єсі "The Family Dance" [Browne, 1976:12-16], у чому виявляється статусно-лабільний характер мовленнєвого акту квеситива.

Аналіз вживання альтернативного різновиду загальних і спеціальних питальних висловлювань персонажів сучасних англійських драматичних творів у неформальній різностатевій комунікативній взаємодії показує, що такі запитання є більш характерними для комунікативної поведінки персонажів-жінок. У кількісному відношенні в репліках персонажів-жінок альтернативні запитання зустрічаються в 2,7 рази частіше, ніж у репліках персонажів-чоловіків.

Для висловлювань персонажів-жінок характерною є реалізація декількох квеситивів підряд, що допомагає автору передати підвищену емоційність жінки. Так, автор передає хвилювання персонажа-жінки у бесіді з приятелем її чоловіка:

Paula. What are you trying to tell me? What have you done? Frank! Is James all right? Where is he?

Frank. *I don't know* [Benfield, 1981, 38].

Особливістю комунікативної поведінки персонажів є ігнорування запитань, які ставляться мовцем, що загрожує статусу адресанта. Наприклад, у ситуації спілкування людей, які щойно познайомилися:

Paula. *How long have you known James?*

Frank. *How long have you known Valerie?*

Paula. *I asked my question first* [Benfield, 1981, 4]. Як бачимо з приклада, персонаж-чоловік ігнорує запитання жінки-адресата (*How long have you known James?*), задаючи питання у відповідь (*How long have you known Valerie?*), яке має на меті змінити тему розмови. З іншого боку тактика не є дієвою, оскільки зустрічає протидію зі сторони персонаж-жінки, яка наполягає на відповіді на своє запитання (*I asked my question first*).

Тактику ігнорування запитань застосовують і персонажі-жінки, що свідчить про її ситуативну обумовленість:

Frank. *But James isn't here, though, is he?*

Paula. *How do you know?* [Benfield, 1981, 37]. Таким чином, тактика, яка вважається в англійській лінгвокультурі ознакою жіночої комунікативної поведінки має місце у мовленні персонажів обох статей.

Особливістю чоловічої комунікативної поведінки у ситуації неформального міжгендерного спілкування є “допитний” стиль, що підкреслює вищий статус мовця, коли у репліках персонажа-чоловіка автор реалізує лише квеситиви, а жінка тільки відповідає на них. Як, наприклад, у ситуації, коли приятель, який прийшов до хазяїна дому, намагається з'ясувати в господарки, чому чоловік не повідомив їй, куди пішов:

Frank. *Where did he go?*

Paula. *I-I don't know.*

Frank. *Didn't he tell you?*

Paula. *Er-no. They must have gone for a walk.*

Frank. *They?*

Paula. *Yes. I-I think he's with Susan.*

Frank. *Susan? Last night you never said she was coming to see you.*

Paula. *I didn't know then. So they've probably gone for a walk.*

Frank. *A bit late to go for a walk, isn't it? And without telling you?*

Paula. *I don't expect they'll be very long.* [Benfield, 1981, 37-38]. У цьому випадку квеситив використовується як засіб, що контролює і спрямовує хід інтеракції у руслі, необхідному персонажеві-чоловіку. Дієвість тактики підкреслюється тим фактом, що персонаж-жінка не ігнорує запитання адресанта.

Той факт, що персонаж-чоловік не завжди адекватно реагує на квеситиви, реалізовані жінкою, може бути використаний автором для передачі особливостей жіночої комунікативної поведінки. Реалізація квеситива у мовленні персонажа-жінки супроводжується роз'яснювальними констативами, що переключають увагу на останню репліку й ускладнюють реакцію на квеситив і характеризує жінку як недосвідченого мовця:

Paula. *And why did you invite Frank? I don't understand. I thought you wanted to have a quiet evening. Just the two of us. That's what you said.*

James. *Yes. Yes, I know, darling.*

Paula. *Then why ask him?*

James. *Well, I- er -I didn't exactly* [Benfield, 1981:34-35]. У розмові подружжя дружина, поставивши запитання (*And why did you invite Frank?*),

дорікає чоловікові тим, що запрошення друга на обід суперечить його попередньому бажанню провести вечір з дружиною (*I thought you wanted to have a quiet evening. Just the two of us. That's what you said*) і отримує реакцію не на запитання, а на коментар (*Yes. Yes, I know, darling*). Недієвість тактики персонажа-жінки демонструється тим фактом, що вона вимушена повторювати запитання, хоча і в модифікованому вигляді (***Then*** why ask him?).

Таким чином, гендерні розбіжності у використанні квеситивів мають як кількісний, так і якісний характер. У кількісному відношенні реалізація квеситивів є характерною рисою жіночої комунікативної поведінки. Певні тактики направлені на підвищення статусу адресанта і залучають квеситиви, а саме ігнорування питань адресата і ухиляння від відповіді, притаманні комунікативній поведінці персонажів обох статей. В репліках персонажів-жінок має місце використання декількох квеситивів підряд, вживання роз'яснювальних констативів після квеситивів, що утруднює сприйняття питання адресатом і створює загрозу іміджу адресанта. З іншого боку, квеситиви широко представлені у репліках персонажів чоловіків, для яких характерною є реалізація низки квеситивів у декількох комунікативних ходах, направлена на отримання інформації в повному обсязі і контроль перебігу комунікативної взаємодії, що сприяє зміцненню статусу адресанта. Аналіз використання квеситивів у персонажному мовленні сучасної британської драми свідчить про те, що воно певною мірою відбиває гендерні стереотипи, що існують в британському соціумі. Така ситуація пояснюється тим фактом, що автор драми має на меті відобразити як культурні стереотипи спільноти, до якої він належить, так і реальне мовлення.

1. Белова А.Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. пр. – К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченка. – 2002. – №7. – С. 43-54. 2. Вахрамеева А.С. Гендерно-ориентированные высказывания в современном английском языке (на материале женской прозы). Автореф. дис... канд. филол. наук.: 10. 02. 04 – Германские языки / СПбГУ. – СПб., 2009. 19с. 3. Герасименко, И.Е. Гендер в коннотативном пространстве русской лингвокультуры. Тула: Изд-во ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 2008. – 189 с. 4. Герасименко, И.Е. О специфике гендерного стереотипа // Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов: Материалы II Междунар. научн. конф., Волгоград, 24-26 апреля 2007 г.: В 2-х т. – Т.1. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2007. – С. 676-680. 5. Иванова В.И. Коммуникативная семантика предложения-высказывания // Язык и дискурс. Когнитивные и коммуникативные аспекты: Сб. науч. тр. – Тверь: Изд-во Твер. гос. ун-та. – 1997. – С. 16-22. 6. Карасик В.И. Язык социального статуса. – М.: Институт языкознания РАН, 1992. – 330 с. 7. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с. 8. Benfield D. In for the Kill. – L.: Samuel French, 1981. – 77 p. 9. Brown P., Levingson S. Politeness: Some Universals in Language. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1987. – 345 p. 10. Browne F. The Family Dance. – L.: Samuel French, 1976. – 57 p. 11. Cameron D. Feminism and Linguistic Theory. – L.: Macmillan, 1992. – 247 p. 12. Coats J. Women Talk. – Oxford, Cambridge (Mass.): Blackwell, 1996. – 326 p. 13. Dryden E. Harvest. – L.: Samuel French, 1982. – 54 p. 14. Fishman P. Interaction: The Work Women Do // Language, Gender and Society / Ed. by B. Thorne et al. – Rowley (Mass.): Newbury House Publ. – 1983. – P. 91-102. 15. Lakoff R. Language and Women's Place. – N.Y.: Harper & Row, 1975. – 83 p. 16. Macaulay R. The Social Art: Language and its Users. – N.Y.: Oxford Univ. Press, 1994. – 241 p. 17. Staley C.M. Male-female Use of Expletives: A Heck of a Difference in Explanations // Anthropological Linguistics. – 1978. – №20. – P. 367-380.